

Miloslav Szabó

KLÉROFAŠISTI

Slovenskí kňazi
a pokušenie radikálnej politiky
(1935 – 1945)

Klérofašisti

Klérofašisti

Miloslav Szabó

slovar

Tento projekt bol podporený z verejných zdrojov poskytnutých Fondom na podporu umenia. Publikácia reprezentuje výlučne názor autora a fond nezodpovedá za jej obsah.

u. fond
na podporu
umenia

Recenzenti:

Prof. PhDr. Eduard Nižňanský, CSc.

Mgr. Jakub Štofanič, PhD.

Za pomoc, podnety a povzbudenie pri vzniku tejto knihy ďakujem Jurajovi Čorbovi, Agáte Drelovej, Jánovi Golianovi, Petrovi Gettingovi, Ivanovi Kamencovi, Miroslavovi Kocúrovi, Michalovi Kopečkovi, Michaele Lenčéšovej, Elene Mannovej, Michalovi Schvarcovi, Lászlóovi Szigetimu, Jurajovi Šústovi, Jozefovi Tancerovi a Maríne Zavackej.

© Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., 2019

Text © Miloslav Szabó, 2019

Venované pamiatke mojich starých rodičov
Márie Kláry Szabóovej a Jozefa Szabóa,
Anny Várošíkovej a Ondreja Várošíka.

Nato ho diabol vzal na veľmi vysoký vrch, ukázal mu všetky kráľovstvá sveta s ich slávou a povedal mu: Všetko toto ti dám, ak padneš predomnou a budeš sa mi klaňať. Vtedy mu Ježiš odpovedal: Odíď, Satan!

Matúš 4, 8-10

Slová uletia, napísané zostáva.

Latinské príslovie

Keď jasne pomenujeme minulosť a súčasnosť, budúcnosť bude mať úprimnú tvár.

Irena Brežná

Obsah

Prológ	9
Úvod	19
Prvá časť: Aktivisti	29
Gardista	31
Židovská otázka	38
Kult vodcu	57
Rež a rúbaj... ..	65
Exkurz: Idealista	84
Druhá časť: Extrémisti	99
Odpadlík	101
Národný socialista	109
Apoštol nacizmu	127
Exkurz: Luterán	147
Tretia časť: Martýri	161
Mučeník z povolania	171
Exkurz: Obet'	194
Epilóg	197
Literatúra	206

Prológ

Medzi miesta, ktoré ležia takpovediac „pánubohu za chrbtom“, akiste patrí Lom nad Rimavicou, obec v Gemeri, zabudnutom kraji, ktorý zrodil mnohých slovenských národovcov, ale na oplátku dostal málo. V druhej polovici 19. storočia práve v Lome pôsobil zabudnutý národovec, katolícky farár Andrej Rojko (1824 – 1907), predobraz bojovného kňaza, ktorý je za svoju konzervatívnu víziu lepšieho sveta ochotný podstúpiť martýrium, svoju obeť však neprijíma s pokorou, ale hľadá vinníka, ktorý v jeho očiach môže doslova za všetko. Rojko takéhoto obetného baránka našiel najskôr v slobodomurároch a neskôr v Židoch.

Andrej Rojko patril medzi zakladajúcich členov Matice slovenskej a podporovateľov nižšieho katolíckeho gymnázia s vyučovacím jazykom slovenským v Kláštore pod Znievom. Úrady ho od začiatku pokladali za buriča, neustále provokujúceho svetskú i cirkevnú vrchnosť aj miestne honorácie v jeho často sa meniacich farnostiach. Rojko chcel svojich farníkov chrániť pred vykorisťovaním zo strany sklárskych podnikateľov a židovských krčmárov okrem iného zakladaním družstiev, spolkov striedmosti, nedelných škôl či takzvaných družín na šírenie podnikavosti. Svoje spory rozmazával v kázňach, ktoré mu zväčša slúžili ako predloha na publicistiku.

Rojko sa vo svojich často vulgárnych kázňach nezaoberal len kritikou konkrétnych nešvárov, ale šíril paranoidné predstavy o „židovsko-slobodomurársko-liberalistickom“ sprisahaní. Svoje konšpiračné myšlienky začal pretavovať do publicistickej podoby na stránkach *Katolíckych novín*, tlačového orgánu Spolku svätého Vojtecha. Rojkove slobodomurárske „typy“ presne zodpovedajú agentom opisovaným politoló-

gom Danielom Pipesom: či už ide o prostoduchých ľudí, špekulantov alebo odpadlíkov od viery, podstatné je, že všetci sú podľa Rojka zneužívaní zo strany „diablom posadených“, ktorí sa usilujú nahlodať základy katolíckej náuky, aby vo svete rozdúchali požiar revolúcie a strhli na seba moc. Rojko síce už v raných článkoch pre *Katolícke noviny* porovnával údajné sprisahanie slobodomurárov so solidaritou Židov, ale otvorene protižidovské postoje tu ešte nenachádzame – podobne ani v ďalších textoch, ktoré napísal v sedemdesiatych rokoch 19. storočia, hoci v nich slobodomurárov už stotožňoval s liberálmi a vyslovoval napríklad obavy zo „ženského komunizmu“.

Rovnako ako mnoho ďalších katolíckych duchovných po celej Európe aj Andrej Rojko sa radikalizoval na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 19. storočia. Jeho radikalizácia mala korene v európskej i domácej uhorskej pôde.

Rímskokatolícka cirkev sa v 19. storočí iba pomaly prispôbovala politickým, spoločenským a ekonomickým zmenám. Pápež viedol spor s talianskym štátom, ktorý ho obral o jeho svetské panstvo, a musel čeliť snahám o odluku štátu a cirkvi vo Francúzsku či v Nemecku. Vatikán sa čoraz väčšmi uzatváral pred moderným svetom, pápež Pius IX. sa vyhlásil za neomylného a odsudzoval všetky novoty a jeho nástupca Pius X. prenasledoval aj reformátorov vnútri samej cirkvi, takzvaných modernistov. Medzi klérom sa šírili teórie vysvetľujúce negatíva modernej doby ako sprisahanie liberálov, slobodomurárov, socialistov a v pozadí všetkých – Židov, ktorí sa v tomto období z náboženských outsiderov zmenili na stelesnenie politickej hrozby.

Predobrazom sprisahaneckých teórií boli osvietenci, spochybňujúci tradičné usporiadanie spoločnosti, ako aj neskoršie neokonzervatívne, prípadne fašistické pokusy zaviesť v mene národa či rasy novú hierarchiu ľudstva: slobodomurári, liberáli a socialisti. Pre mnohých katolíkov bol nepriateľ vlastne stále ten istý, keďže už osvietenstvo považovali za výsledok sprisahania slobodomurárov – pôvodne členov remeselníckych spolkov, z ktorých sa rozvinuli spoločenstvá s cieľom sebazdokonaľovania, osvety a oslobodenia ľudstva:

to je pôvod tohto dnes už málo zrozumiteľného výrazu s nádychom tajomstva – so „zvrhlými“ Židmi, ktorých napokon odhaľovali ako domnelých vládcov sovietskeho Ruska.

Boj katolíckej cirkvi proti slobodomurárskym lóžam, ktorých cieľom bola – nenáboženská – osveta ľudstva, trvá od 18. storočia. Podstatné je, že koncom 19. storočia sa tieto polemiky mimoriadne vyostřili. Pápež Lev XIII. venoval v roku 1884 slobodomurárom encykliku *Humanum genus*, kde načrtol apokalyptický scenár boja medzi silami svetla (cirkev) a temnoty (slobodomurári). Súviselo to s rozporami medzi Vatikánom a liberálnymi elitami zjednoteného Talianska, ktoré sa do veľkej miery organizovali v lóžach. Zároveň sa predovšetkým medzi radikálnymi katolíkmi vo Francúzsku začali šíriť konšpiračné teórie, ktoré slobodomurárstvo označovali za nástroj sprisahania Židov s cieľom ovládnuť svet. (Tento motív spracoval Umberto Eco v románe *Pražský cintorín*.)

Vzťah kresťanstva k Židom, náboženskej menšine, ktorá bola v Európe dlhé storočia trpená a pravidelne prenasledovaná, bol komplikovaný už od úplného začiatku: kresťanstvo sa síce zrodilo v lone židovstva, ale keďže Ježiša za Mesiáša neuznali všetci Židia, stali sa stelesnením pochybností, ktoré nijaká viera nevíta s otvoreným náručím. No ak tu títo rušitelia už raz boli, bolo treba ich existenciu zdôvodniť. V kresťanskej teológii sa presadil názor, že Židia sú podmienkou spásy ľudstva a vykúpenie príde až vtedy, keď sa všetci obrátia na kresťanstvo. Kým však nenastane súdny deň, musia za svoju zaslepenosť trpieť. Od kresťanov ich treba oddeliť v getách, viditeľne ich označiť a musia platiť osobitné dane. Zarobiť si na ne môžu v povolaniach, ktoré kresťanské stavy roľníkov a remeselníkov – o vojenskej aristokracii ani nehovoriac – nepokladajú za dostatočne počestné: predovšetkým vo finančníctve a čiastočne v obchode. Taká bola situácia na konci stredoveku, keď Židov zo západnej Európy vyhnali. Usadiť sa mohli najmä vo vtedajšom Poľsku, kde ich šľachta začala využívať na nepopulárne činnosti, akými boli výber daní a pálenie a predaj liehovín. Táto prax sa rozšírila aj vo vtedajšom Uhorsku.

S rozvojom kapitalizmu sa čoraz častejšie ozývali hlasy požadujúce prevýchovu Židov. Zrovnoprávnenie sa nerodilo ľahko, ale v priebehu 19. storočia bolo nakoniec uzákonené takmer v celej Európe s výnimkou Ruska a fakticky aj Rumunska. Mnohí Židia ponúknutú šancu využili a z tolerovaných outsiderov sa vypracovali na zámožných bankárov alebo aspoň dobre situovaných právnikov, lekárov či novinárov. Z vidieka sa čoraz častejšie sťahovali do miest a snažili sa splynúť s väčšinovým obyvateľstvom – v Uhorsku predovšetkým s vládncami Maďarmi, od ktorých očakávali garancie svojich len nedávno nadobudnutých práv. Veľká časť Židov však nemala toľko šťastia a nezaznamenala porovnateľný spoločenský vzostup. Vedomie útlaku u nich pretrvávalo a preto mali blízko k ideológiám oslobodenia, predovšetkým k marxizmu a iným formám socializmu či židovského nacionalizmu.

Prípád Andreja Rojka ukazuje, že sprisahanecký antisemitizmus prekvapujúco rýchlo prenikol aj na Slovensko. Jeho polemiky proti slobodomurárom sa na stránkach *Katolíckych novín* objavujú na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 19. storočia, keď sa aj v Uhorsku začal šíriť politický antisemitizmus, čo vyvrcholilo obvinením niekoľkých Židov z rituálnej vraždy kresťanského dievčaťa Ester Solymosiovej v Tiszaeszlári. (Literárne spracovanie tematiky čitateľ nájde v strhujúcom románe Juraja Bindzára *Tanec s mŕtvou slúžkou*.) Medzi priaznivcami a poslancami uhorskej Krajinskej strany antisemitov, ktorá po šoku z hospodárskej krízy v sedemdesiatych rokoch 19. storočia chcela riešiť sociálno-ekonomické problémy zrušením emancipácie Židov údajne zodpovedných za všeobecný úpadok, bolo vysoké percento katolíckych kňazov. Mnohí z nich sa v deväťdesiatych rokoch 19. storočia angažovali vo vlastnej Katolíckej ľudovej strane, predchodkyni Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, aj medzi Slovákami známej pod maďarským názvom *néppárt*.

Na prelome 19. a 20. storočia sa v Uhorsku rozohreli vášnivé debaty v súvislosti s plánmi uhorskej vlády zaviesť štátne matriky, legalizovať rozvody, možnosť nehlásiť sa k žiadnemu vierovyznaniu a zrovnoprávniť judaizmus s kresťanskými

cirkvami. Štát tu zasahoval do oblastí, ktoré si odjakživa osobovala predovšetkým najväčšia z cirkví, katolícka. Práve ako reakcia na tieto plány vznikla Katolícka ľudová strana, ktorá mala silné pozície na území dnešného Slovenska. Vo svojom sociálnom programe v duchu encykliky Leva XIII. *Rerum novarum* navrhovala potierať spoločenskú biedu na báze svojpomoci, zakladaním družstiev, ktoré svojim členom solidárne pomáhali v núdzi poskytovaním výhodných cien pri nákupe poľnohospodárskych potrieb či pôžičiek s minimálnou úrokovou sadzbou. Katolícka ľudová strana však rozhodujúcou mierou prispela nielen k oživeniu slovenskej národnej politiky, ale aj k šíreniu protižidovských hesiel a ich uvádzaniu do života, keďže okrem stotožňovania Židov s liberalizmom a socializmom hlásala a prakticovala aj bojkot židovskej konkurencie v obchode a finančníctve.

Všetky tieto inšpirácie v sebe spájali aj Andrej Rojko. Prvý explicitne protižidovský článok Rojko publikoval v *Katolíckych novinách* v roku 1880. Kritizoval v ňom priepasť medzi bohatými a chudobnými, ktorú sa podľa neho nepodarí preklenúť, kým ľudia neprejavia ochotu kajať sa. Zlý príklad si podľa Rojka berú najmä zo Židov, ktorí vraj namiesto kajania holdujú materiálnym chůtkam, vysmieávajú sa z chudoby a klaňajú sa mamone a „zlatému teľaťu“. Už o niekoľko mesiacov sa v *Katolíckych novinách* objavuje článok s príznačným názvom Nihilisti, kde Rojko k starším sprisahacom pridal židovstvo, ktorému roku 1882 (ešte pred rozpútaním tisaeszlárskej aféry) venoval samostatný článok. V ňom najskôr zopakoval svoje tvrdenie, že Židia udržujú úzke styky s inými „zloduchmi“ ako sú slobodomurári, socialisti a komunisti. Následne ich obvinil, že sa prostredníctvom charitatívnej organizácie *Alliance israélite universelle* usilujú opanovať všetky, predovšetkým však „kresťanské“ národy. Podobne ako teológ August Rohling, aj Rojko nachádzal motiváciu Židov v ich náboženskom kánone, v Talmude, ktorý ich vraj učí nenávidieť kresťanov.

Po založení novín Katolíckej ľudovej strany *Kresťan* v roku 1894 sa Rojko stal jedným z pravidelných prispievateľov. V rokoch 1896 až 1903 publikoval v *Kresťanovi* de-

siatky článkov, v ktorých rozvíjal celú škálu protižidovských stereotypov na podoprenie svojej tézy o „židovsko-slobodomurárskom“ sprisahaní proti katolíckej cirkvi a katolíckemu Uhorsku. Agitovať za Katolícku ľudovú stranu začal vo volebnom roku 1896 a hneď v prvom článku Opovrzeniahodní ničomníci si na mušku vzal údajné sprisahanie liberálov so Židmi. Pokračoval však aj v útokoch proti slobodomurárom. Práve v tomto období sa takéto polemiky vyostrovali i vo Vatikáne, o čom svedčí zvolanie kongresu proti slobodomurárom, ktorých Rojko v tom čase nazýval „Satanova zberba“. Rojko obviňoval slobodomurárov zo satanizmu opakovane, označujúc ich za „židovských otrokov“.

Ešte agresívnejšie vyznieva Rojkova kritika údajného sprisahania slobodomurárov so Židmi z jesene roku 1897, kde sa zároveň už ohlasujú nové, rasistické motívy. Rojko síce Židov aj naďalej obviňoval z bohovraždy, z čoho ich údajne môže vyslobodiť len krst „skrze krev Ježiša Krista“, zároveň však tvrdil: „Dnes židovstvo nič iného neni, než od boha zavrhzená, kliatbou božou ztížená [postihnutá, M. S.] rača, fajta [...] nielen že sú najpodlejšie plemeno na svete, rasa, fajta hanobiaca človečenstvo; ale tento národ židovský kliatbou Božou ztížený je jako mor a nenasytný parasýt, ktorý hubí a ničí po stavekov národy arijské kresťanské, ktorý smyslým názorom života ohrožuje všetku mravnosť národov európejských a otravuje všetku literatúru jejich; ktorý vyrval i hmotné statky, majetky ľudu kresťanskému, ktorý je hniúcim jedovatým vredom, rozožierajúcou smrtonostnou rakovinou na tele ľudskej spoločnosti; je to národ, po ktorom kam šliapne ani tráva nerastie; národ, ktorý v národoch arijských kresťanských povždy spôsoboval a spôsobuje i mravné i materiálne najhoršie škody. Jako kmeň stromu hynie, ktorého rozožiera červ: tak hynie i národ, ktorého rozožiera červ židovstva. Židia sú lykožrúti a tyfusoví bacilli ničiac zdravé telo národa. Kto zná povahu týchto parasýtov, musí reknúť, že sa chovajú ku všetkým národom stajne, t. j. všetky stajne okrádajúc, znemravňujúc a ožobračujúc. Predovšetkým hľadia ľud pripraviť o vieru a potom ľud tento hmotne zničiť. Všetky národy majú nepriateľa spoločného, hrozného

nepriateľa, ktorý svojím kapitálom i skutkami ničí všetké národy spoločne, duševne i hmotne – totižto žida.“¹

Toto nebol jediný prípad, keď Rojko hlásal rasistický antisemitizmus. „Bohatí“ Židia majú podľa neho sklony k degenerácii: sú vraj malého vzrastu a prihrbení, majú tmavú farbu kože, úzke plecia, ploché nohy „a sú smyselne večne podráždení a vzrušení“.² Nie sú produktívni, pretože fyzicky nikdy nepracovali. Tento úpadok majú podľa Andreja Rojka, katolíckeho kňaza na dôchodku, Židia doslova v krvi a vedome sa usilujú zachovať si svoju rasovú výlučnosť: „Že exkluzívny, výstredný tento národ pevne dbať musí na to, aby krv jeho čo najpresnejšie sa delila od krvi národov ostatných pri ohromnej, húževnatej jejich energii náboženskej a plemennej, leží na bielom dni. Židia nemilujú teda pražiadnu rasu mimo seba.“³

V obave pred možným trestným postihom Rojko tieto rasistické úvahy ďalej sám nerozvíjal a snažil sa skryť za výroky iných. S odvolaním sa na českú antisemitskú brožúru s príznačným názvom *Rituální vraždy u židů* tvrdil, že zdegenerovaných Židov udržujú nažive iba kresťanské dojky, ktoré preto dôrazne vyzýval, aby bojkotovali Židov a nedočili ich deti – príslušný zákaz vraj pod hrozbou exkomunikácie vydala „naša katolícka cirkev“. Podľa Rojka ide o jediné nenásilné, hoci vskutku konečné riešenie židovskej otázky, o „jediný radikálny prostriedok, ktorým by sa im vlastného ubieralo života“.⁴ Pri inej príležitosti sa Rojko dovoľával reálnej katolíckej tradícii, keď žiadal zrušiť emancipáciu Židov a opäť zaviesť protižidovské zákony podľa kanonického práva.⁵ Ježiša Krista vyhlasoval za „prvého rozhodného antisemitu“, a preto nemal problém kladne odpovedať na otázku, či „katolícky kňaz môže byť antisemitom“.⁶

1 Ondrej Rojko, Židovstvo a zednárstvo, in: *Kresťan*, roč. 4 (1897), č. 45, s. 6 – 7.

2 Ondrej Rojko, Pochválen pán Ježiš Kristus!, in: *Kresťan*, roč. 9 (1902), č. 39, s. 11.

3 Tamže.

4 Tamže.

5 Ondrej Rojko, Zákony, ktoré naša sv. cirkev katolícka v príčine obcovania so židami vydala, in: *Kresťan*, roč. 8 (1901), č. 5, s. 6 – 8.

6 Ondrej Rojko, Kto číta, rozumej. Matth. 24, in: *Kresťan*, roč. 5 (1898), č. 11, s. 6 – 8 a č. 12, s. 5 – 6; Ondrej Rojko, Či katolícky kňaz môže byť antisemita?, in: *Kresťan*, roč. 7 (1900), č. 11, s. 6 – 7 a č. 12, s. 5 – 7.

Už v roku 1869 sa Rojko musel zodpovedať z poburovania proti vrchnosti. Prvostupňový súd ho síce odsúdil, ale podarilo sa mu úspešne odvolať. Menej šťastia mal v roku 1888, keď ho navyše obvinili z „poburovania proti vierovyznaniu“. Sám Rojko si neskôr spomínal, že podľa obžaloby mal v kázňach poburovať „oproti židovsko-zednárskej hávedí, (kázať) o rituálnych vraždách židovských, o vražde tiszaezslárskej“.⁷ Bol odsúdený na rok väzenia a rožňavský biskup Juraj (György) Schopper ho preložil z Lomu nad Rimavicou.

Už Rojkov prvý článok publikovaný v týždenníku *Kresťan* v januári 1896 podnietil bratislavského župana, aby na ministerstve vnútra podal naňho trestné oznámenie. Ministerstvo vnútra následne vyzvalo ministerstvo spravodlivosti, aby podalo podnet na prokuratúru. Kráľovská prokuratúra sa však s obavami ministra vnútra nestotožnila, keďže v Rojkovom texte nenašla nijaké poburovanie proti triede, vierovyznaniu ani národnosti. Už o rok neskôr však zmenila názor. Inkriminované miesto z Rojkovho listu redakcii týždenníka *Kresťan*, kde tvrdil, že podľa Talmudu Židia môžu beztrestne zabíjať kresťanov, posúdila ako „poburovanie proti vierovyznaniu“. Vo februári 1897 sa konal tlačový proces, v ktorom porota síce potvrdila obvinenie, ale napriek tomu Rojka oslobodila pomerom hlasov 11 za a iba 1 proti.

Ani citovaný článok *Židovstvo a zednárstvo* z jesene 1897 neunikol pozornosti uhorskej prokuratúry, ktorá znovu obvinila Rojka z poburovania proti vierovyznaniu. Dňa 2. júna 1898 sa musel zodpovedať pred súdom v Budapešti. Podľa dopisovateľa *Národných novín* „sa súdna sieň zaplnila zväčša židovským poslucháčstvom“, nachádzali sa v nej však aj Rojkovi priaznivci na čele s poslancom Katolíckej ľudovej strany, líptovským statkárom Štefanom (Istvánom) Rakovszkym. Prokurátor poukázal na podvratný charakter Rojkovej publicistiky, pričom nezabudol zdôrazniť, že prispieva do slovenských novín *Kresťan*. Vzhľadom na tento fakt si prokurátor kládol otázku, či Rojko neštvie proti Židom preto, lebo títo sú práve v krajoch obývaných nemaďarskými

7 Ondrej Rojko, Dôstojný pán redaktor!, in: *Kresťan*, roč. 3 (1896), č. 36, s. 5.

národnosťami „apoštolmi Maďarstva“. Podobne ako v roku 1897 konštatovalo 7 z 12 porotcov (i keď obhajoba úspešne namietala proti všetkým nominovaným „Židom“ pre ich údajnú zaujatosť) v Rojkovom článku poburovanie proti vierovyznaniu. No keďže sa nevedeli zhodnúť v otázke jeho osobnej viny, bol Rojko aj tento krát oslobodený.

Andrej Rojko sa vskutku a hrdo hlásil k slovenskému národnému hnutiu. Väzby na katolicizmus však uňho boli rovnako silné ako nacionalizmus. A hoci Rojko hrdo slávil encykliku *Grande Munus* (1880), v ktorej pápež Lev XIII. rozšíril kult „slovanských“ vierozvestcov Cyrila a Metoda na celú rímskokatolícku cirkev, jeho národné požiadavky sa v podstate obmedzovali na rešpektovanie jazykových práv (kázal výlučne po slovensky) a nikdy neprekračovali rámec uhorského patriotizmu. Naopak, lojalita voči katolíckemu Uhorsku v deväťdesiatych rokoch 19. storočia, keď politizovanie katolíckeho kléru dosahovalo vrchol, uňho prevládala. Rojko stelesňoval integrujúci potenciál antisemitskej propagandy, zblížujúcej predstaviteľov politického katolicizmu so slovenskými nacionalistami.

S otvorenou kritikou maďarizácie vystúpil Andrej Rojko až v kontexte krízy politického katolicizmu v Hornom Uhorsku na začiatku 20. storočia, ktorej dôsledkom bol rozchod predstaviteľov katolíckeho krídla slovenského národného hnutia s Katolíckou ľudovou stranou, a aj v tomto prípade budoval na antiliberalizme a antisemitizme. Rojkov politický testament *Otcovský blas k svôjmu ľudu* z roku 1900 názorne dokumentuje, ako sa tento politizujúci kňaz posúva od sociálnej demagógie k nacionalizmu, pričom stále argumentuje náboženstvom. V tejto vo vlastnom náklade vydanéj brožúre, ktorú redaktor Eduard Šándorfi horlivo propagoval v *Kresťanovi* a distribuoval ju napríklad aj ďalší kňaz a národovec Andrej Kmeť, Rojko sľuboval, že zostane „s telom a dušou Slovanom“, a slovenský materinský jazyk označil ako „Bohom mi daný“. Maďarizáciu Rojko odsúdil ako odpadlivosť od kresťanstva: „každý odrodilec je spolu aj strašný atheista“. Toto kvázi teologické zdôvodňovanie národnostných a jazykových práv však následne etni-

zoval konfrontáciou s „hnusný[m], falošný[m] pochop[om] hazafišágu, t. j. vlastenectva“, ktoré identifikoval ako „klananie sa židovskému duchu, ktorý vzal na seba klamlivý náter maďarského šovinizmu“.⁸ Rojko sa nakoniec dovoľával Spasiteľa nielen ako „prvého antisemitu“, ale aj „pansláva“: „V takomto židovsko-maďarskom smysle vďačne a s radosťou na seba prijímam meno: pansláv, ba som naň i hrdý. Lebo taký pansláv je každý svedomitý kresťan, každý svedomitý katolícky kňaz; takým panslávom je aj sama vláda, sám sv. Otec, ba ano takým panslávom je ešte aj Sám Pán Ježiš Kristus.“⁹

Svojím antisemitizmom sa Andrej Rojko výrazne odchýlil od tradičného postoja rímskokatolíckej cirkvi k Židom, ktorý nemecký historik Thomas Brechenmacher označil paradoxným pojmom „dvojitá ochrana“, teda ochrana kresťanov pred „zaslepenými“ Židmi, respektíve Židov pred agresívnymi kresťanmi, keďže v tradičnom kresťanskom chápaní mali Židia za svoje odmietanie Krista síce trpieť, ale bez ich obrátenia v predvečer Posledného súdu by dielo Spásy nebolo dokonané. Rojko predstavuje extrémny príklad politizujúceho katolíckeho kňaza, ktorý v Židoch nachádza stelesnenie moderny, stotožňovanej s ich údajným „diabolským“ plánom na opanovanie sveta s pomocou poblúdených a vykorenených agentov – slobodomurárov, liberálov a socialistov – usilujúcich o rozvrat náboženstva a ním legitimizovaného zriadenia. Táto ničím nehatená nenávisť Rojka a niektorých ďalších radikálnych duchovných nakoniec uviedla do pokušenia hľadať zdôvodnenie svojich konšpiračných fantázií v nadmieru svetskej oblasti: v nacionalizme a rasistických špekuláciách o židovskej rase. Toto pokušenie výrazne vzrástlo v medzivojnovom období, keď Európou rezonoval „fašistický efekt“ (Aristotle Kallis), a najmä v druhej polovici tridsiatych rokov 20. storočia, po Hitlerovom uchopení moci v Nemecku.

8 Andrej Rojko, *Otcovský blas k svôjmu ľudu*, Budapešť: bez vydavateľských údajov, bez vročenia, s. 3 – 4.

9 Andrej Rojko, Odpoveď vp. Kurímszky Jánošovi r. k. farárovi vo Svinnej, in: *Kresťan*, roč. 7 (1900), č. 37, s. 5.

Úvod

Slovo klérofašizmus si väčšina z nás, ktorí chodili do školy už pred novembrom 1989 (alebo aj istý čas po ňom), spája s režimom vojnového slovenského štátu. Ideológovia komunistického režimu považovali fašizmus za nástroj kapitalizmu, ktorý otvoreným terorom potláčal oprávnené požiadavky pracujúcich. V prípade klérofašizmu mali túto úlohu na seba prevziať kresťanské cirkvi, predovšetkým „najspia-točnickejšia“ katolícka cirkev. Už pred druhou svetovou vojnou a najmä po nej sa preto ako klérofašistické označovali režimy v Rakúsku ešte neobsadenom nacistami, neskôr vo vojnovom Chorvátsku a na Slovensku, kde sa katolícka cirkev tešila veľkej spoločenskej prestíži. Štát jej vracal stratené pozície v školstve, vychádzal jej v ústrety v rodinnej politike napríklad tým, že zakázal používanie a šírenie anti-koncepcie a verejné priestranstvá opäť zdobili náboženské symboly. Špecifikom Slovenska bol navyše fakt, že jeho prezidentom sa stal katolícky kňaz Jozef Tiso. Ten bol zároveň Vodcom a šéfom štátostrany, Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLŠ), v ktorej radoch pôsobilo značné percento katolíckych kňazov.

No stačí toto všetko, aby sme mohli hovoriť o klerikálnom, katolíckom či dokonca kresťanskom fašizme? Táto otázka zostane kľúčovou, aj keď sa neuspokojíme s komunistickou definíciou, podľa ktorej fašizmus predstavoval najreakčnejšiu formu vlády monopolného kapitalizmu a imperializmu. Podľa britského historika Rogera Griffina predstavuje fašizmus exkluzívny, revolučný mýtus národného obrodnenia, ktorý sa nezlučuje s všeludským náboženstvom lásky k blížnemu, súcitu, viery v spásu a nesmrtnosť duše. No ako vo svojej najnovšej knihe *Pápež a Mussolini*